

Bohumír Indra:

K obnově pozdně gotické budovy býv. židovského chrámu v Lipníku n. Beč.

Zásluhou starších církve československé v Lipníku n. B. je právě zajišťována a restaurována nejstarší, umělecky hodnotná stavební památka lipenská, pozdně gotická budova býv. židovského chrámu z první pol. 16. století. Tato širší veřejnosti neznámá historická stavba, řadu let již chátrající, určená za okupace fanatickými nevzdělanci dokonce ke zboření, byla zachráněna právě v poslední chvíli. Československá církev v Lipníku postrádala již řadu let vlastního chrámu pro náboženské úkony. Rozhodnutím místní náboženské obce byla nyní zakoupena k tomuto účelu budova starého židovského templu, jež po úplné restauraci a pietní úpravě bude sloužiti opět církevním účelům. Církvi československé v Lipníku dostane se chrámové budovy, posvěcené staletou tradicí, Lipníku bude pak zachráněna na další staletí starobylá, umělecky nejhodnotnější světská stavba celého města. Po odstranění všech pozdějších pseudogotických přístavků nové doby a očištění profilovaného cihlového žebroví stropu sálové místnosti, pokrytého desítkami barevných nátěrů, objeví se nám starobylé jádro budovy, přistavěné k městským hradbám, a vynikne teprve krása složitého vzorce žebroví klenby.

Kdy a kým byla zbudována tato stavba, sloužící po staletí zdejším židům jako škola a chrám, nevíme. Marň bychom hledali nějakou zmínku o jejím založení v dějinách lipenských židů, vydaných tiskem posledním rabínem dr. Fr. Hillelem.¹⁾ Hillel začíná své dějiny židovské obce li-

¹⁾ Dr. Fr. Hillel: Die Rabbiner und die verdienstvollen Familien der Leipniker Gemeinde im 17., 18. und 19. Jahrhundert, I. Teil — 17. u. 18. Jahrhundert (Ostrava 1928), II. díl, obsahující dějiny lipen-

penské vůbec až v pol. 17. století, protože pro starší dějiny nenalezl žádných pramenů v archivu místní náboženské obce. Ani jinde, v pracích zabývajících se dějinami gotické architektury na Moravě bychom zbytečně hledali pouhou zmínku o ní.²⁾ Zůstala skryta a neznáma i práci dr. K. Svobody, který napsal cenný souborný článek o uměleckých památkách celého města.³⁾

Otázka stáří budovy a jejího vzniku souvisí nerozlučně s otázkou, kdy byla židovská náboženská obec v Lipníku v 16. století již tak početná, aby měla vlastní chrám. Podle starého urbáře helfenštejnského panství byli již roku 1539 osedlí ve městě tito židé: Mojžíš, Jakub mečíř, Šay mečíř, Abraham klobučník, Izák, Saul mečíř, Karas, Mojžíš mečíř, David podle lázni, Spálený žid, Jakub, Chonyka, Šilhavý žid, Sklenář žid, Faytl klobučník, Lazar, Jakub malý a Mojžíš Aron, tedy 18 židů, kteří vlastnili ve městě domy.⁴⁾ Bydleli jen v městě uzavřeném hradbami, v pěti předměstských ulicích židů nebylo. Bydleli v nejhorších uličkách při hradbách, zejména při obou městských branách. Zabývali se obchodem, dováželi vlnu, vosk, dobytek a vyváželi sukno a j. zboží, hlavně do Krakova a do Slezska. V královských městech moravských nebyli trpěni. Ochranu vrchností v poddanských městech museli všude dobře zaplatiti. Na Moravě byl v té době laskavou vrchností a velkým ochráncem židů sám Vilém z Pernštejna na Helfenštejně, nejvyšší hořmistr království českého, držitel lipenského panství. Pernštýn je dostatečně znám svou spravedlností, lidskostí a náboženskou tolerancí vůči Bratřím. Moravští židé uzavřeli s ním již r. 1490 smlouvu, kterou se zavázali platiti mu každoročně 50 zl. uherských za to, že jim neodepře rady, kdyby se k němu utekli.⁵⁾ Je přirozené,

ských židů v 19. stol., zůstal jen v rukopise. Podle sdělení rabinovy vdovy r. 1939 byl tehdy v majetku rabinových příbuzných v USA.

²⁾ Srov. na př. nejnovější práci Dobroslava Líbala: Gotická architektura v Čechách a na Moravě (1948); není tu ani zmínky o pozdně gotické radniční síni hranické z r. 1528.

³⁾ Dr. Karel Svoboda: Umění v dějinách města Lipníka n. Bečvou v publ. Lipník nad Bečvou, město a okres, vyd. 1933 (str. 45–54).

⁴⁾ Urbář panství helfenštejnského II. v Schwarzenberském archivu v Třeboni.

⁵⁾ Boh. Bondy: K historii židů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v l. 906 až 1620 (1906), str. 162, 165, 209. R. 1520 vystoupil pan Vilém

že na jeho statcích došli židé nejlepší ochrany. Zejména Lipník, ležící na důležité obchodní cestě z Moravy do Slezska a Polska, stal se hlavním židovským sídlem na východní Moravě. V nejstarší dochované městské knize lipenské z r. 1488 najdeme již hojně zprávy o zdejších židech. R. 1489 koupil Žalman žid dům u Kutlacha, r. 1502 dal vsadit krakovský kupec a měšťan Stacheus lipenskou židovku Markovu a ještě jinou do vězení, protože její muž Jakub žid Musl zůstal mu dlužen. Bylo tu tedy usazeno již více židů, kterých stále přibývalo. R. 1509 kupuje chalupy městské Šimon žid mečíř od měšťana Krška, současně jiný žid Jakob Juda prodává své chalupy měšťanu Eliášovi. Též r. 1513 kupuje Golma žid chalupy ve městě od měšťana Martina Spěcha, r. 1514 kupuje podobně purkrecht Sokol žid a ručí mu lipenští židé Žalman a Marek žid sklenář. R. 1510 pronajali starší lipenské obce nový cahúz, udělaný z hranické brány na rok židu mečíři.⁶⁾ Židé kupovali domy od křesťanů, ti zase domy židovské. Židé nebydleli ještě odděleně, ale v městě mezi ostatními křesťany. Již v třicátých letech 16. stol. bydlí však vlastně ve dvou větších skupinách domů vedle sebe. Obchodně se dovedli dobře uplatnit. Vilém z Pernštejna získal již r. 1499 jeden osmidenní jarmark v roce městu, brzy potom druhý a jeden týden trh v pondělí. Shrneme-li všechny tyto prameny zprávy, vidíme, že již za Viléma z Pernštejna v prvních desetiletích 16. stol. byla židovská obec lipenská velmi početná, bohatla obchodem a měla plnou ochranu a pomoc vrchností. Také nová vrchnost po r. 1520 pan Jan z Pernštejna, syn Vilémův, židům přál a všude je podporoval. Za ochranu platili lipenští židé vrchnosti podle smlouvy nejdříve 25 kop grošů ročně na dva termíny. V pozdějších letech zavázali se odvádět za různé výhody, dané jim vrchností, ještě 6 funtů pepře a 100 zadků skopových.

Židé zpravidla již při počtu deseti osedlých zřizovali vlastní školu, jež byla současně náboženským shromaždištěm celé obce. V Lipníku máme první zprávu o židovské

veřejně jako ochránce židů a žádal syna Jana, aby se jich zastal proti usnesení zem. sněmu moravského, který omezil židům brání úroků z peněžitých půjček.

⁶⁾ Liber memorialis (měst. archiv v Lipníku n. B., sign. 1), fol. A 3, B 22, G 1, H 7.

škole až z r. 1540, existovala však již mnohem dříve. Bohužel, městské knihy pro dobu 1514—1535 se nedochovaly, takže se musíme spokojit zprávy z doby nejbližší následující. Toho roku 1540 koupil Jakub Šilhavý žid chalupy »v koutě proti škole židovské« od Mojžíše žida mečiře. R. 1546 prodává opět Ester židovka chalupy »proti škole židovské«. R. 1556 koupil Šimon sklenář žid grunt od vrchnosti po zběhlém Nosku židu »blízko školy židovské ležící«.⁷⁾ Ve všech těchto zápisech, i v pozdějších, se vždy mluví jen o škole, nikdy o chrámu. Tato židovská škola ležela v koutě při městských hradbách, tedy na místě dnešního templu. Židé se tu kol školy zakupovali stále ve větším počtu, měli tu pak své lázně, cisternu a p. Bylo to tím snadnější, že bídné chaloupky při hradbách křesťané rádi prodali. Máme zprávy i orektorech židovské školy. Roku 1558 kupuje dům Mojžíš žid rector, příšlý z Kojetína, v letech 1561—1575 působí tu Joachim Munka rector, s nímž se současně jmenují Mojžíš kantor a David kantor židovský.⁸⁾ Židovská škola lipenská byla zřejmě významná. Dovědčují to i zprávy o rabínech zdejších. R. 1554 působí tu Šalomon žid kněz, r. 1562—1580 proslulý Izák rabi, častokrát jsou zde i cizí židovští kněží.⁹⁾ Ve vnitřních záležitostech měli židé v Lipníku již koncem první poloviny 16. stol. úplnou samosprávu, vykonávanou staršími a reprezentovanou vůči vrchnosti zvláštním židovským fojtem, o němž máme zprávu již r. 1554. Městské knihy lipenské dávají nám dokonale nahlédnouti do rušného života velké židovské obce zdejší, její zámožnosti a širokých obchodních styků. Dlužno jen litovat, že historik lipenských židů Hil-lel nepoužil těchto vynikajících pramenů pro svou práci.

Všechny zprávy, jež z městských knih máme o židovské obci místní v polovině 16. století, o věhlasu zdejších rabínů a školy, o dobrém stavu náboženské obce, zajištěném

⁷⁾ Registra purkrechtní z r. 1535 (měst. arch. v Lipníku n. B., sign. 15), fol. D 8, G 14, Q 18. Z druhé pol. stol. jsou hojně zprávy, na př. r. 1562, 1569 atd. (Reg. purkrecht. z r. 1559, sign. 27, fol. C 4, K 20 a j.)

⁸⁾ Sign. 15, fol. E 17, sign. 27 fol. C 12, E 18. Časté jsou i odkazy na židovskou školu, na př. Abraham žid odkázal r. 1558 na školu 3 zl. 10 gr. a j.

⁹⁾ Sign. 15, fol. G 3, O 16. R. 1560 rozsuzují dědický spor o pozůstatky statek židovský rabíni Mojžíš, syn Zymchova z Pinska, Nachon, syn Mojžíšův z Lipníka a Jakub syn Samuelův.

řadou významných privilegií, ukazují, že pevné základy musely být položeny již za vlády Pernštejnů, čemuž ostatně nasvědčuje i zpráva o škole r. 1540. Jistě existovala již dříve v podobě architektonicky významné. Je tu však otázka, zda dnešní pozdně gotická budova templu, zaklenutá bohatým žebrovím, pochází již z té doby nebo byla postavena později. Poněvadž je přistavěna k městské zdi vnitřního okruhu hradebního, jejíž mohutné zdivo bylo prolomeno pro dvě chrámová okna, mohla být zbudována až po vystavění hradeb. Ty byly v době pohusitské zbudovány z lomového kamene za Viléma z Pernštýna. V nejstarší městské knize máme zprávu, že základy ke stavbě městské brány hranické byly položeny r. 1498. Ale na stavbě městských zdí se pracovalo ještě řadu let. Stavbu prováděl mistr Štefan, který po dobu stavby bydlel ve městě. Máme o něm zprávy z r. 1507 a 1509. R. 1515 se chystal již jinam na práci, neboť učinil s pány staršími v radě úmluvu, že »jakož měl ještě dodělati dílo na zdi« podle smluv s dřívější radou, odkazuje jim 15 hřiven na byv. svém domě, kdyby dílo již nedodělal.¹⁰⁾ Současně s ním jsou tu jeho pomocníci Hanzl zedník, Mikuláš zedník, Maxa zedník a Valenta zedník z Prostějova, kteří pracovali ve městě i na hradě Helfštýně, jehož staré pevnostní jádro Vilém z Pernštýna zcela přestavěl a rozšířil o dvě rozsáhlá předhradí. V druhém desetiletí 16. století byly tedy městské hradby lipenské s baštami a branami již hotovy. Mohla tedy sálová místnost školy a templu s pozdně gotickým zaklenutým stropem, přistavěným až k městské zdi, prolomené dodatečně dvěma okny, vzniknouti nejdříve ve 30. letech 16. století.

Nejpozdější možný termín stavby je rok 1607—1608, kdy máme zprávu, že budova byla rozšířena až k městské zdi a místo mezi oběma hradbami při škole zakoupeno na hřbitov. Dle rejster měst. počtů platili pak židé ročně o sv. Jiří stálý plat 2 zl. »od přistavění školy židovské ke zdi městské« a »z kusu za zdi a z chaloupek u kerchova židovského« na dva termíny 29 gr.¹¹⁾ O jakou přístavbu a které části templu šlo, ukáže nám až řádné ohledání budovy

¹⁰⁾ Liber memorialis, 260.

¹¹⁾ Reg. počtů let 1620—1622 (rkp. 202 měst. arch. v Lipníku n. B.). Viz též J. Baďura, Lipenský okres Vlastivědy moravské (1919), str. 155.

při restauračních pracích. Rozřeší zároveň otázku přesného datování vzniku budovy, spočívající zřejmě na starších základech. Soustavné studium městských knih místního archivu přinese snad i zprávy o autoru celé stavby. Bohatě zaklenutý strop chrámové místnosti se složitým vzorcem profilovaných cihlových žeber, který se celým svým rázem hlásí do první poloviny 16. století, bude po odborné opravě důstojným konkurentem velké pozdně gotické síně radniční v Hranicích, restaurované za okupace, jejíž zajímavá síťová klenba s profilovaným cihlovým žebrovím, spočívající na masivním osmibokém kamenném pilíři, je přesně datována rokem vzniku stavby 1528.



Pozdně gotická klenba židovského templu v Lipníku n. B.
Kreslil V. Prinke, 1949.

Jan Bombera:

Príspevek k dějinám kostela sv. Františka Seraf. v Lipníku n. Beč.

Když kardinál Dietrichstein určil do Lipníka povoláním piaristům za klášterní kostel bývalý bratrský sbor, postavený r. 1590—1, sestávala stavba z chrámové lodi a presbytáře, dvou věží, z nichž jedna byla nedokončena. Obvodové zdivo, a jak se zdá, částečně i vnitřek nesl stopy prvků gotických, třebaže stavba byla dokončena slohem renesančním.¹⁾ Piaristé převzali kostel narychlo opravený a katolické bohoslužbě přizpůsobený. Své působení v Lipníku zahájili v něm 19. listopadu 1634 slavnou bohoslužbou za účasti městské rady a velkého množství lidu.

Zařízení kostela bylo po dobu trvání třicetileté války a nějakou dobu po ní celkem chudé. Dokonce hlavní oltář byl jen provisorní. Na něm byl r. 1636 umístěn obraz tuskulské P. Marie. Kostel měl jen jeden boční oltář, kostelního zařízení bylo poskrovnu. Vysvítá to z žádosti piaristů z roku 1638, aby jim byl vydán z farního kostela velký mosazný svícen a stříbrný kalich, darovaný kardinálem. Proti tomu se u administrátorů biskupství, prelátů olomouckých, opřelo město s připomínkou, že děkan již beztoho půjčil piaristům dva kalichy bez vědomí úřadů a obce.²⁾ Sotva skon-

¹⁾ Ke vzniku stavby viz Zapletal Fl., Bývalý bratrský sbor v Lipníku n. B. (Prerov 1930), též Lipenské nekatol. chrámy podle Řehoře Volného z Záh. kron. XVII (březen 1935), též Kostel sv. Trojice v Lipníku n. B. v ZK XV., Ant. Fröhlich, Nejstarší pohled na Lipník n. B. v ZK XIV. s literat. Jansa (Piaristé a jejich školy v Lipníku, v Prv. roč. zpr. matič. reálky v L. 1895/6.) cituje annály lip. koleje I. sv., z nichž je zřejmo, že se jednalo o sbor Bratří: »invenit. ecclesiam et iuxta domum, antiquum Picarditarum habitaculum vocatum ab incolis zbor seu iudeia«. Tatáž zpráva je v Bartliciových annál. řádových k r. 1634. V II. sv. lip. ann. piar. k r. 1762 je zmínka, že při sejmutí báně far. kostela byly nalezeny staré zápisy psané nejím. lip. primátorem, z nichž jeden praví: »Leta Panie 1634 dostaly se do klastera (kde někdy zbor wystawen a nabozenstwi bratske se drželo, z nichž klasster uczinen a nakladem G. P. K. obnowen) Patres Scholarum Piarum, kterži z duchoduw knižetczich swe wychowani mnieli, wedaucze trpky żywot a myrne wychowani.«

²⁾ Český list dto Lipník 16. 12. 1638, Arc. arch. Kroměříž, paroch. Lip. f. 4—5.

čila válka, je první starostí prvního rektora P. Alexandra pořídit v kostele hlavní oltář. Maxmilián z Dietrichšteina jej však odkazuje na lepší časy. Lipenské annály kolejni však vypravují k r. 1656, že oltář se svatostánkem byl přece pořízen. Kostelní inventář obohatil r. 1666 příborský měšťan Václav Rychnovský stříbrným kalichem.

Prostý kostelní vnitřek nevyhovoval ovšem dávno umělecky náročným piaristům. Teprve však po skončení stavby koleje, která byla dlouho předním cílem stavebního podnikání piaristů v Lipníku, bylo možno po r. 1670 přistoupit také k úpravám a přístavbám kostela. Stavební období od r. 1676–1697 rozšířilo kostel o empory, o dvě kaple, sakristii a krypty, kostelní inventář pak poněkud rozmnožilo. Zprávy z této stavební doby jsou zlomkovité. R. 1676 bylo pod severní věží upraveno místo pro oltář P. Marie, na oltář koupena byla socha za 6 zl., její malování stálo 4 zl. Dalšího roku byly opraveny boční dveře a opatřeny závorami. Nato r. 1678 byly vykopány dvě krypty, jedna pro nečleny, druhá pro členy řádu blízko hlavního oltáře, r. 1679 pořízeny v kostele lavice a počato se stavbou jižního ochozu. R. 1680 zjednány dubové stupně pro přijímající a kazatelna z dubového dřeva, jež byla dílem fr. Urbana a S. Simone. Za druhého, krátkého rektorátu P. Ambrože a S. Ludmila (1681) byly stěny chrámu vyzdobeny obrazy. Rovněž jeho nástupce P. Jeroným a Nat. BMV. věnoval mnoho péče obrazové výzdobě kostela.

Teprve po r. 1680 dochází k vlastní stavební činnosti. Popud přicházel ze samého Říma, kde se bývalý rektor P. Ambrož stal generálním asistentem. Ke stavbám dával své rady sám řádový generál. Tak r. 1682 radil postavit na celou šířku za presbytářem sakristii a oltáře uvnitř kaplí. Tehdy také vyslovil přání, aby kostel byl více přizpůsoben římskému způsobu.³⁾ V stavební činnosti se pokračovalo, třebaže přání římského vedení nemohlo býti z neznámých důvodů vyhověno. R. 1683 žádají piaristé k neznámému účelu 12 dubových kmenů.⁴⁾ Rektor Adalbert a S. Michaele Arch. položil 25. dubna 1685 slavnostně základ ke kapli

³⁾ Neumann, Piar. a český barok, str. 93.

⁴⁾ Ferd. z Dietr. povoluje listem dto Vídeň 21. 1. 1683. Archiv země české, Praha, piar. Variae epist. fundatorum 110, II ff. (dále AZČ).

sv. Josefa, zároveň pak se dal do stavby druhého ochozu. Stavbu kaple dokončil rektor P. Ambrož, který se r. 1686 po návratu z Říma po třetí stal lipenským rektorem. Kaple i ochoz byly dokončeny r. 1689. Přitom byla také opravena okna, aby dávala více světla.⁵⁾ Takto upravený kostel visitoval r. 1695 v listopadu řádový generál P. Jan František a S. Petro. Ten shledal, že římské plány z r. 1682 nebyly provedeny a ježto sakristie pod věží byla velmi těsná, radil, aby kolej přece provedla stavbu sakristie. Rady bylo poslechnuto a rektor P. Athanáš a S. Josepho položil k ní základní kámen 16. dubna 1697. Stavba byla dokončena ještě téhož roku, střechou pokryta roku následujícího.⁶⁾ Tím končilo období přestavby kostela.

Zdá se velmi pravděpodobným, že většinu podniků si museli piaristé financovati sami. Proto také se asi přestavby protahovaly takovou řadu let. Jen částečně je podpořovala vrchnost. Tak r. 1676 věnoval Ferdinand z Dietrichšteina ve prospěch kostela 50 liber vosku, za něž však se mělo odsloužit 100 mší sv., r. 1677 povolil 100 zl. na mše svaté za zemřelou matku Žofii Anežku a 243 zl. za 214 a půl libry vosku na 429 mší za zemřelou císařovnu. Peníze však koleji nevydal, nýbrž poskytoval za ně koleji cihly a vápno za obvyklou cenu. Přitom požádal rektora, aby si hledal pomoc jinde, poněvadž více prý již nemůže poskytnouti.⁷⁾ V následujících letech poslal několikrát větší obnos (po 100 zl.) na mše sv., s výslovným úmyslem, aby se peněz použilo jako podpory stavební. Jak tedy vidno, nedostávali piaristé stavební materiál zadarmo.

Přístavbami pozměněný vnitřní ráz kostela bylo nutno patřičně doplnit mobiliářem. Umělecká kritika kladla v nedostatek pramenů k rozhraní 17. a 18. stol. vznik varhanní skříňe a nádherný dřevěný vyřezávaný portál z předsíně do sakristie. Z nových pramenů vysvítá, že údobí 1702 až 1742 věnovali se piaristé opravdu vnitřnímu vybavení kostela. Zajímavou je zpráva z r. 1702. Rektor P. Ludvík a S. Luca prosil Leopolda z Dietrichšteina o 6 lipových kme-

⁵⁾ Ann. Lip. I. k r. 1685, 1686, 1689. Neumann, Piar. str. 93/4, který se domníval, že P. Ambrož byl v Lipníku pouze návštěvou.

⁶⁾ Ann. Lip. I. 1695, 1697, 1698.

⁷⁾ List. Ferd. z Dietr. dto Vídeň 30. 1. 1677 AZČ piar. Var. ep. fund. 110, II T, U, W, II aa, bb, ee.

nú na sochy v kostele. Dle žádosti chce rektor pořídití 13 soch světců z různých stavů, sochu sv. Řehoře, papeže, sv. Jindřicha, císaře, sv. Ludvíka, krále, sv. Leopolda, vévody, sv. Karla Borom., kardinála, sv. Blažeje, biskupa, sv. Jana Nepom., kanovníka, sv. Antonína Pad., kněze, sv. Floriána, rytíře, sv. Isidora, rolníka, sv. Alexia, žebráka, sv. Rosalie, panny, sv. Františky římské, vdovy. Sochy chce pozlatiti. Získal již 7 lipových kmenů a dobrodince, kteří dají pořídití některé sochy, tak preláta ze Sv. Kopečka (2), jakéhosi Kaldschmieda, potom pána ze Žerotína, pána z Lokenau, pána z Ullersdorfu, paní vdovu z Ullersdorfu, hejtmana přerovského. Prosí knížete, aby dal udělati sochu svého patrona, sv. Leopolda. Kníže k tomu svolil.⁸⁾ Zdá se, že k provedení záměru nedošlo. R. 1703 žádal rektor o 1000 cihel a 40 dubových trámů na dlažbu kostela. R. 1706 byl oltář pod věží proměněn na oltář Bolestné P. Marie; odtud se datuje vzrůst její úcty. R. 1707 povolil kníže Leopold 60 desek na dokončení prací v sakristii, neudává se však, o jaké práce šlo.⁹⁾ Po skončení úprav, o nichž podrobnosti scházejí, došlo 22. července 1713 ke konsekraci kostela olomouckým světícím biskupem Braidou. Ten posvětil také 4 oltáře, sv. Františka Seraf., sv. Šebestiána, P. Marie Karmelské, sv. Josefa, pěstouna Páně.

K novým vnitřním úpravám ve výzdobě došlo r. 1729. Piaristé postavili toho roku v kostele nový hlavní oltář, vedle oltáře prolomili veliká okna, vydláždili kostel dlažbou ze čtvercových kamenů.¹⁰⁾ Mistrná architektura oltáře byla provedena neznámým umělcem. Zůstává nejisto, zda plastický výjev korunování P. Marie v nadoltáří pochází z téže doby, nebo byl-li vytvořen v dalším období výzdoby kostela jako zakončení cyklu obrazů růžencových tajemství. K hlavnímu oltáři a 4 bočním přibýly nové dva boční oltáře, sv. Kříže a P. Marie Bolestné (oltář z roku 1706 nebyl roku 1713 posvěcen) pod věží, které posvětil biskup Lichtenštejn 8. srpna 1742. Jedinečnou památku zanechalo toto období na kůru, bohatstvím sochařské a řezbářské vý-

⁸⁾ Žádost rekt. dto Lipník 9. 11. 1702, odpov. dto Mikulov 27. 11. 1702 v AZČ piar. Var. ep. fund. 110, III d.

⁹⁾ ibid. III e, 1.

¹⁰⁾ Neumann, Piar. str. 94. Snad jen presbytář, vzhledem k úpravě r. 1770.

zdoby oplývající varhanní skříň. Varhany se 14 mutacemi za 600 zl. postaveny byly r. 1736, r. 1740 byl k nim přidán pozitiv s 8 mutacemi za 250 zl.

Když po úderu blesku 23. června 1728 zhořela věž kostela, došlo také zde v červnu 1730 k úpravě. Střecha kostela, která předtím »jenom sprostá štyrhranata byla«, byla nahrazena bání s křížem.¹¹⁾

Piaristé by byli pravděpodobně pokračovali v tomto údobí v další vnitřní výzdobě kostela, protože kolej si tehdy hospodářsky vedla zdatně. Přece však bylo nutno posečkatí pro daleko naléhavější stavbu nových školních budov, k nimž položen základní kámen při oslavě stého výročí trvání piaristické koleje v Lipníku, roku 1734.

Poslední období výzdoby kostela počíná se r. 1764. Výjimku tvoří pouze postavení sousoší sv. Teresie na vstupní bráně kostela z daru lipenské měštky, sládkové Teresie Fritschnerové, rozené Czabákové, datované rokem 1757, a prolomení bočního vchodu do kostela v dubnu 1760. Roku 1764 konal u piaristů generální visitaci biskup Hamilton, který radil odstraniti z kostela některé obrazy, protože jich bylo mnoho a příliš zatemňovaly kostel. Piaristé uposlechli a rokem 1764 začíná činnost, která vtiskla kostelu dnešní ráz. Nelze určit, zda všechna tato činnost vznikla jako následek rad biskupových, nebo zda měli piaristé již při visitaci hotový plán dalších úprav, k nimž dal biskup souhlas. Je příznačné, že ještě v měsíci visitace, v červenci, počíná se prolamovati zeď v jednom pilastru pro vstup na novou kazatelnu. Socha sv. Valentina, která byla umístěna na tomto pilastru, a socha sv. Karla Bor. byly postaveny pod obloukem k oltáři sv. Josefa. V srpnu byla sdělána stará kazatelna a postavena pouze nová provisorní. Definitivní měla býti postavena až bude hotov nový oltář Bolestné P. Marie v lodi. V září odešel rektor do Příbora, aby vyjednával se sochařem, který tehdy pracoval v příborském kostele, a zvěděl od něho jistotu, zda bude pracovati v Lipníku, jak slíbil. Zatím zedníci a stolaři připravovali místo. Rektor v Příboře dobře pořídil, 6. listopadu přijal pro výzdobu oltáře Bolestné P. Marie a nové kazatelny, sochaře

¹¹⁾ Pamět. kn. Hejdučkova str. 146, 153v. Střechu stavěl Říha Kratochvíle ze Souhradské ul. se svým synem.

Jana Schuberta.¹²⁾ Ten vyzdobil v příborském kostele elegantně a lacino všechny oltáře a kazatelnu. Oltář Bolestné P. Marie byl hotov v březnu 1765. Místo bylo získáno probouráním boční zdi, nahoře ponechán na ochozu průchod na kůr. Výzdoba oltáře představuje Kalvarii. Schubert vzal za práci šaty v ceně 15 zl., stravu pro sebe a pro učně, v penězích 21 zl. pro sebe a 2 zl. pro učně.¹³⁾

Začátkem srpna byla na oltář dána skleněná skříň, rektorovi se však nelíbila. Sklo bylo složeno ze 14 částí, takže sochu nebylo dobře viděti. Správce panství Czikan slíbil, že se postará o dvě třetiny kusy skla ze skelné pece buchlovské, které by stačily na celou skříň. Socha P. Marie byla oblečena novým oblekem, darem správcové, ozdobena korunkou a 2 genii, práci to pasíře kroměřížského, na niž věnován 1 kremnický zlatý, za práci dáno 60 zl. 48 kr.

Kazatelnu ozdobil Schubert nahoře postavou dobrého pastýře, dole in facie řezaným obrazem narození Páně. Tehdy vytvořil také sochu sv. Rosalie Panormitské, kterou piaristé umístili v jeskyni pod věží, uprázdňené přenesením sochy Bolestné P. Marie na nový oltář.¹⁴⁾

Ani zimní období nezastavilo práci. Počátkem prosince sdělány obrazy od horních mříží, které tolik zatemňovaly kostel, kostel byl oprášen, v únoru 1766 postaveno lešení, odstraněny horní mříže, které byly malou ozdobou kostela, a kostel byl vybělen. V dubnu požádal rektor o dřevo na nové kostelní lavice. Karel z Dietrichšteina nabídnul dřevo z dubů větrem skácených, kníže Podstatský z Veselíčka nabídnul dřevo suché. Práce stolařské trvaly asi delší dobu. Zatím na jaře počali pracovat zedníci a kameníci a 21.

¹²⁾ Nar. 15. 12. 1745 v Budišově u Hranic zemřel 30. 9. 1792 ve Frýdku. Učil se sochařství u Fr. Galaše v Hranicích, pak na akad. ve Vídni. V 18. roce věku pracoval na obnově kostela v Opavě, r. 1781 v Krnově, Opavě, Frýdku, Hor. Hlohově, Bretnově; v jeho dílech se jeví vliv pozdního baroku Donnerova. (Toman, Slovník výt. uměl.) — Hist. domus Lip. II. f. 231—2 o něm praví, že se narodil v Podolší na panství lipenském, že byl vychován v lip. školách a slíbil něco vykonati k ozdobě »patriae suae«. Rodní matriky v Oseku nezaznamenaly jméno Schubertů v Podolší. Matricula gymn. Lipn. I. v AZČ uvádí r. 1751/2 patnáctiletého Jana Schuberta z Lipníka mezi poety, 1753/4 mezi aritmetisty, 1752/3 mezi skribenty Jiřího Sch. z Podolší.

¹³⁾ Hist. dom. Lip. II. f. 224, 226, 227, 231-2. v AZČ sign. 231. Piar.

¹⁴⁾ ibid. f. 388.

května 1766 začal svou práci v kostele opět sochař Schubert. Vybělil strop kostela a provedl plastiky na stěnách. Kroměřížský malíř Josef Pilc (Piltz) namaloval 12 (?) obrazů růžencových tajemství za 50 zl.¹⁵⁾ Práce byly dokončeny v září, kdy v koleji byl již nový rektor P. August Schmied. Ten zastavil další práce a odložil je »na lepší doby«. Přes zimu se však asi rozmyslel a v červnu 1767 se v kostele zase již pracuje. Šlo o dokončení restauračních prací. V červenci byl rozebrán v kapli oltář sv. Josefa, pěstouna Páně, rektor požádal o materiál na nový oltář sv. Josefa Kalasánského, který byl rok předtím kanonizován. Při těchto pracích byla provedena úprava celého presbytáře, který až do té doby nesl stopy gotického slohu, tak, aby stylově souhlasil s lodí. Se stropu byly osekány gotické oblouky,¹⁶⁾ upraveny vchody pod oratořemi a rozšířena okna. Tyto poznámky annálů koleje vrhají zpětné světlo na stavební styl bratrského sboru z let 1590 a ukazují, že stavba nebyla asi stylově jednotná a že vnitřek sboru byl bezpochyby silně poznamenán prvky gotisujícími. O převládajícím prvku renesančním bude asi možno mluvit pouze u stavby věží.

Jako sochař pracoval v presbytáři opět Schubert, malíř Pilc presbytář vymaloval. Kapli sv. Josefa Kalasánského zdobil od srpna do října přerovský malíř Jan Hoffmann.¹⁷⁾ Za oltářní obrazy v kapli sv. Josefa zaplatila kolej Pilcovi 41 zl. 40 kr.

Pilcova malba zdí kostela nebyla šťastná, neboť rektor P. Romanus a S. Petro dal po r. 1769 kostel vyběliti a Pilcovo mramorování zdí odstraniti jako monstrosní a hrubé. Za něho byly v kostele postaveny nové lavice, zhotovené fr. Martinem, a kolem lavic položena dlažba. Byly vymalovány boční chóry, v červnu 1770 (?) štafíroval Tomáš Trastek, doporučený lipenským sochařem Böhmem, oltář P. Marie

¹⁵⁾ Josef Pilc, nar. 1712 v Rájci, zemř. 1796 v Olomouci, žák Etgensův a pomocník Handkův. Viz Páleníček, Výt. um. na Kroměř. a Zdounecku. Kroměříž 1940.

¹⁶⁾ »decussis ex fornice eiusdem pervetustis illis, Gothicis (ut vocant) thorematis.« Hist. d. Lip. II, 446.

¹⁷⁾ Jan Hoffmann, malíř v Přerově, r. 1757 kopíroval oltářní obraz Nanebevzetí P. M. pro klášter velehrad., kostelu přerov. zhotovil 3 obrazy. Toman, Slovník. — Hist. d. Lip. II, 466.

Bolestné tak nešťastně, že jeho práci musel napravovatí fr. Martin. Na rozhraní r. 1770-1 nebo 1771-2 vyplatila kolej sochaři Václavu Böhmovi za konchu pod sochou Bol. Panny Marie a za jinou práci u jejího oltáře 7 zl. 30 kr.¹⁸⁾

Hned nato přenesla se péče rektorova opět ke kostelnímu mobiliáři. V květnu r. 1773 rozhodl se rektor pro přestavbu varhan. Měl v úmyslu rozdělati varhany po obou stranách kůru, aby kůr byl více vyplněn. Jeho úmysl nebyl proveden, došlo jen k opravě varhan olomouckým nejmenovaným varhanářem. Rektor se však svého úmyslu nevzdal a ještě r. 1779 jednal s nějakým varhanářem-exjesuitou o téže věci. Zalekl se však velkého nákladu, s varhanami se tedy nic nestalo. Brzy nato byly v piaristických kostelích v důsledku císařských nařízení zastaveny slavnostní bohoslužby a varhan se dlouhá léta neužívalo nebo velmi málo užívalo. Před r. 1780 nakupovala kolej, jsouc hospodářsky dosti dobře situována, pro kostel četná paramenta, r. 1780 restaurovala hlavní oltář, pořídila obraz sv. Valentina, sv. Tří králů a nový Boží hrob. V té době také častěji prováděla opravy střech kostelních a r. 1774 zbudovala vnější vchody do krypt.

Tímto stavebním a uměleckým snažením lipenských piaristů dostalo se kostelu sv. Františka nynější podoby. Pozdější doba omezila se pouze na opravy a udržování stavu kostela. Tak r. 1818 byl kostel vybičen nákladem Ant. Mückové, 1823 opraveny varhany mikulovským varhanářem Purschkem z darů věřících, 1825 opravena věž kostela nákladem týnského kuráta Kazimíra Jakobona, jeho přítel a piar. bratr Gabriela Milnera,¹⁹⁾ roku 1826 pokryta věž plechem za 3.102 zl. 32 kr. (v šajnech), a jiné menší opravy zvenku i uvnitř kostela v dalších letech. R. 1855 fundoval měšťan Ant. Abendroth kamenný kříž v nádvoří kostela, r. 1882-3 byl renovován vnitřek kostela, štafírován hlavní oltář a presbytář, opraven také obraz na hlavním oltáři. Náklad hradili z částí piaristé, z částí věřící.²⁰⁾

¹⁸⁾ Seznam příjm. a vyd. kostela v AZČ, piar., spisy 112 Lipník 1704—1803.

¹⁹⁾ Panství tehdy odepřelo podporu. Jakobon věnoval 1000 zl., Milner 2387 zl. Ann. Lip. III. 453/4.

²⁰⁾ Ann. Lip. IV. porůznu.

R. 1884 opustili piaristé Lipník, zanechavše v městě trvalou památku svého uměleckého snažení, kostel sv. Františka, jehož dějiny po stránce umělecké a stavební pokusil jsem se zde na základě archivních pramenů doplniti.

Jaroslav Kanyza:

Lipensko v literatuře.

(Dokončení.)

Jaroslav Durych dává projíždět válečným sborům z třicetileté války Lipníkem ve svém *Bloudění* — a to je zhruba všecko.

Na Lipensku však vyrostl i básník nejnovější školy lyrické *František Nechvátal* (* 1905), rodák z Velkého Újezda u Lipníka n. B., kulturní ataché při velvyslanectví ve Varšavě, který vydával rychle za sebou lyrické knihy. Uvádíme alespoň: »*Slunovrat*«, »*Vedro na paletě*« a »*Železná mříž*«.

Vážnější dílo vytvořil záhy zesnulý lipenský odborný učitel *Bartoš Vlček* (1897—1926), jenž byl sice rodákem z Růždky u Vsetína, avšak téměř celé své dílo vytvořil v Lipníku. Jeho tragicky nedožitý osud jej spíná s oněmi velkými básníky, kteří za svého života položili vlastně jen veliké sliby pro dílo budoucí, jež jim však nebylo dopřáno dotvořit. To je osud Máchův, Šolcův, Wolkrův a Vlčkův.

Vyšel od poválečného vitalismu a sociálního expresionismu skupiny »Hosta«, jehož byl spoluzakladatelem, usiloval vymanit se z literární módy vážným a odborným studiem literatury domácí i cizí (tu obzvláště italské, z níž také překládal), vydal vedle dvou knih povídek, román a vedle dramatu »*Učeň*«, básnické sbírky »*Slavnosti večerní*«, »*Vzpoura samoty*«, »*Milenci*«, v nichž neustále zní zápas mezi prchavým snem utopie a surovou skutečností. Tulácká touha po domově je nespokojena s domácími, zvláště sociálními poměry, marný smutek eroticky neuspokojeného individualisty jej vede ke zpěvům kolektivního bratrství, až konečně sbírka posmrtná, psaná téměř na smrtelném loži, »*Jenom srdce*«, ukázala na všechno melodické bohatství Vlčkova verše, které zcela splnilo příslib prvních knih a které otevřelo nové perspektivy dalšímu tvoření, jehož se však už neměl dožít.

Mezi autory v Lipníku tvořícími zaslouží zmínky i odborný spisovatel, vynikající pedagog a znatel řeči, *Rudolf Kout* (* 1876, Chotěnice u Heřm. Městce), ředitel lipenské reálky v. v. Vedle známých učebnic chemie pro střed. školy a návodu s praktickým cvičením chemickým, je připraveno k tisku jedinečné dílo v naší literatuře »*Brána do divů a tajů chemie*«, jež je vlastně důkladnou a při tom zajímavě a lehce psanou historií chemie, na níž pracoval pilně téměř celý svůj život a k níž studie konal nejen u nás, ale i v Německu, Francii, Anglii a jinde. Bohatě ilustrované dílo bude jistě přijato tak, jak si toho zaslouží. Rudolf Kout byl již před válkou praktickým uskuťetňovatelem slovanské vzájemnosti, jak ukazuje již páté vydání jeho »Slovníku česko-srbochorvatského«, jenž vyšel i německy, a dvou praktických učebnic srbochorvatštiny, jež ocenilo již tolik našich lidí při cestách k Jadranu. Jako stálý spolupracovník »Lidových novín«, napsal četné články z kulturní historie, a tu má zvláštní cenu jeho »Slovník lipenského nářečí« v »Záhorské kronice«.

Tento můj článek »Lipensko v literatuře« je jistě v mnohém nedostačující; je to spíše osnova, již bude třeba pracovat ještě v mnohých částech; a to bude účelem také podobného monografického bádání, jež přinese postupně Záhorská kronika.

Antonie Ebnerová:

Z dějin literátského kúru hranického.

(Dokončení.)

Když jsme si určili hudební ráz starých i pozdějších pís-
ní duchovních, povšimněme si také rázu staročeské du-
chovní poesie. Dle sběratele Fr. Bartoše¹⁾ »národní zpěvy
staročeské oplývají všemi přednostmi zpěvu slovanského:
hlubokostí citu, jemnou prostotou a líbezností obrazů vza-

¹⁾ Časop. Mat. mor., roč. III. 1876 »Paběrky na poli lid. písně«. Jan Karafiát, Rozbor kralic. Nového zákona 1878 Praha, Stať o výraznosti české řeči.

tých z přírody«. Na důkaz pak podává Bartoš texty dvou
večerních písní, »v nichž náš lid projevuje svůj něžný po-
měr ke Stvořiteli«.

Prvá:

Protož než ulehnu v lože,
k Tobě se hrneme, náš všemocný Bože,
co k slepici kuřátka,
k hnízdu svému ptáčátka,
k horám lesní zvířátka.

Druhá večerní, »V podvečer tvá čeládka«, je čtenářům
známá z Karafiátových Broučků.

O úzkém soužití našich předků s přírodou svědčí pro-
sebná:

Padej, padej, rosičko, vláho přežadaná,
vypros ji, Boží rodičko, u Ježíše Pána.
Zavlažž zemi vyprahlou,
obživ bylinku uvadlou.

Litujeme, že na hranickém kúru nezůstal zachován žádný
rukopisný graduál, ani jiná památka vícehlasého zpěvu, ja-
ký se ozýval ve chrámech všech zemí v dobách, kdy do
nich ještě nepronikl a nepřevládl nový, operní způsob ital-
ské hudby a zpěvu. Ani sám Gallaš, když se zmiňuje po-
chvalně o sečtělosti starých přátel svého otce, rovněž li-
teráka,²⁾ a starodávných, jadrných, t. j. textově věcných,
nikoli rozvlekle rozjímavých písních pozdějšího způsobu
ničeho již neví. Jen když udává počet studovaných Hrani-
čanů 18. století — kněží, řeholníků a světských úředníků,
je asi 33 ze zámožných měšťanů, Ant. Chrámek, Karel
Andrla se syny Baltazarem, Karlem a Josefem, Jan Šén a
jiní, z ostatních občanů mnozí ševci, punčocháři, krejčí a
kožešníci prošli několika ročníky piaristického gymnasia
v Lipníku — tu Gallaš dodává, že Hranice čítaly a dosud
čítají mnoho dobrých zpěváků a hudeců.

Zejména rodiny Pernsteinerova (někdy Pernštýnských)
a Řehulova,³⁾ sluly mimo vzdělání i značnými uměleckými

²⁾ Gallašova Pobízka, ZAM Histor. Statist. Section 321, z r. 1823
str. 20 a dále.

³⁾ Gallaš, tamtéž, str. 37.

schopnostmi (mědiryctví, zpěv a hudba, malování oltářních obrazů, malba zdí a štukatéřství).

Spolužák Gallašův, Jan Pernsteiner, měl obrovský hlasový rozsah. Svoji neobyčejnou zpěvní schopnost uplatnil kdysi při školní slavnosti v Josefově u Vídně. Přítomní hosté a hudebníci pochvalně přiznávali, že Hraníčan Pernsteiner »zpívá bas jako lev, poté alt, pak tenor a konečně diskant — zcela jako kastrát«. Mohl tedy Jan snadno sám odzpívat všechny party, úlohy všech osob z velikonočních Pašijí. Na kůru jsou zachovány dvojce: Matoušovy a Janovy.

Pro hudebně-školský život Hranic 18. století je významná rodina Řehulova. Jako zpěváci vynikali Karel, malíř a pozlatník, Jan a Josef. Josef Řehula, po otci Janovi správce místní školy, byl výborný basista. Jednou si zajel do Brna k úřadům, chtěje si zjednatí nápravu v jisté nesnází. Zašel pak do chrámu na Petrově — patrně na kůr — a zpíval. »Svým hřímavým hlasem a pohotovostí« u pultu vzbudil obdiv přítomných. Nato byl hranický učitel povolán před gubernátora, jenž si přál blíže poznati jeho umění, a zmíniv se o věci, která jej přivedla do Brna, obdržel ujištění, že jeho záležitost bude vzata v úvahu a vyřízena příznivě, jakž zaslouží.

Zmínky zasluhuje i syn Josefův a jeho nástupce v úřadě školmistra, Šebestian Řehula (1722—1773). U strýce Karla poznal umění malířské. Jeho dílem — mimo jiné, je oltářní obraz Narození P. Marie u Kostelíčka.

Šebestián byl mužem příkladných mravů a milovníkem českého písemnictví. Dočasně působil ve Znojmě jako komisař tamního krajského úřadu. Byl basistou jako jeho otec. Řehulovskou tradici hudebně-školskou nesou dále Šebestiánův syn Jiří, soukeník a předseda literátů († 1791 30letý), Josef Řehula, školní správce (1790) a Jan Řehula, Normal Schul-Lehrer (1789).

Z ostatních, kdož se přičinili o úspěšný hudební život, jmenujeme rodinu Chrámkovu, Jana Maděru, hrnčíře z Čaputovy ulice — ovládal housle, basu, trubku a dobře zpíval, varhaníky Jiř. Ostravského a Ben. Kellera, Karla Rábla a bratry Sobolovy, dobré houslisty. Tito hudebníci, ovlivňováni víc a více vídeňským hudebním klasicismem a jeho radostným jasnem, rádi dávali své umění do služeb kostelní hudby nového slohu. Tento sloh usídlil se na všech ků-

rech a právem se domníváme, že hudební klasicismus to byl, jenž připravil zánik starobyklých literátských bratrstev a rukopisných graduálů, jež bývaly pýchou těchto spolků. Hudebníci z let 1770 a pozdějších nalézali širší, plnější možnost projevit se hrou a zpěvem. Však o radostném zánícení hudebních nadšenců svědčí leckterý úryvek z české krásné prózy, na př. v Al. Jiráskova kronice »U nás«, provedení Rybovy vánoční mše, nebo božitélová slavnost v K. Světlé »Černém Petříčkovi«, i v hudebním obrázku »Jehla« od A. V. Šmilovského.

Kdykoli přebíráme spoustu slavných někdy mešních komposic, tu v mysl přivanou jména hranických varhaníků a chormistrů, kteří opisovali tato díla na ruční máčený papír. Kolik pílě tu bylo třeba! Jako první budiž vzpomenut Karel Jiříčka, místní učitel. Jeho nejstarší opisy nesou letopočet 1810. Zemřel 76letý r. 1840. Vedle něho se objevuje Edm. Švaček, rovněž pilný v opisování nových skladeb pro kůr, dále Jan Švaček, učitel K. Fiala, Hyginus Zedník (1870) a učitel Josef Jekl. Zemřel roku 1900, po 50leté činnosti na kůru. Jemu obětavě pomáhali ve varhaníčení oba Josefové Derničtí. Plných čtyřicet let působil v Hranicích jako chormistr a městský kapelník Ed. Jos. Schnaubelt († 1932). Karel Šejda, rovněž městský kapelník, jedinečný trompetista Karel Klivar, kontrabasista Veselík a první někdy sopranistky Jehneová, Rypárková, zejména pak Marie Talpová, členka PSMU — jsou jména, která víc a více zapadají i v hlavách se smyslem pro hudební minulost Hranic. Této dnes náleží i jméno Jos. Knypla, nevšedního znalce orchestrální praxe. Obracel pozornost kostelního sboru k české tvorbě.

Veliká je řada obětavých nadšenců, kteří dodnes ve skrytu či zjevně posilují starobyklou tradici literáckou, dnes již zcela změněnou, ale v základě přece jen tutéž. A budou tak činiti, dokud hudba a zpěv z kůrů kostelních nevymizí.

Dušan Krumplovíč.

Odsun Němců z hranického okresu.

Politický okres hranický měl podle úředního sčítání v r. 1930 61.952 obyvatelů, z toho 50.965 Čechů, 9.705 Němců, 627 jiných a 655 cizozemců.

Německé obyvatelstvo zabíralo jednak obce ve výběžcích Oderských hor, jednak bylo roztroušeno ve vnitrozemí okresu, nebo tvořilo menší národnostní skupiny v Hranicích a v Lipníku.

Podávám přehled obcí hranického okresu, v nichž Němci měli většinu, a uvádím u nich počet německého obyvatelstva podle sčítání z r. 1930:

	celkem obyvatelů	z toho Němců
Bělotín	1562	1390
Boňkov	110	110
Boškov	396	382
Dub	234	174
Heřmanice	350	185
Heřmánky	120	110
Kovářov	356	353
Kozlov	526	520
Kunčice	352	337
Kyžlířov	325	299
Lipná	346	328
Kozi Loučky	159	113
Lučice	206	202
Nejdek	316	290
Padesát Lánů	236	208
Polom	717	534
Potštát	1227	1141
Ranošov	246	238
Slavkov	309	295
Středolesí	257	251

Po druhé světové válce bylo spojenci — hlavně zásluhou SSSR — rozhodnuto, aby z nové Československé republiky bylo odsunuto všechno obyvatelstvo, které bylo příčinou okleštění republiky v r. 1938 a 15. III. 1939 přeměny jejího zbytku na protektorát. Tak došlo v r. 1946 k odsunu německého obyvatelstva z Československa do Německa.

Odsun německého obyvatelstva proveden byl v hranicím okrese v šesti transportech:

1. 3. VII. 1946 bylo odsunuto	1199 Němců
2. 20. VII. 1946 bylo odsunuto	1200 Němců
3. 4. VIII. 1946 bylo odsunuto	1200 Němců
4. 10. VIII. 1946 bylo odsunuto	1200 Němců

5. 24. VIII. 1946 bylo odsunuto	1201 Němců
6. 9. IX. 1946 bylo odsunuto	853 Němců
Celkem	6853 Němců

Německé obyvatelstvo všech těchto transportů odsunuto bylo do pásma amerického v Německu, jen nepatrná část do pásma ruského. Odsunutí byli vybaveni podle předpisů ministerstva vnitra 70 kg těžkým zavazadlem, třídní dávkou potravin a 500 říšskými markami.

Do sběrného střediska v Novém Jičíně odesláno bylo z okresu hranického od 30. dubna do 31. října 1946 celkem 96 a do sběrného střediska v Rýmařově dne 16. srpna 1946 13 osob německé národnosti.

Celkem bylo tedy z hranického okresu odsunuto 6962 Němců.

Po těchto odsunech zbylo v hranicím okrese k 1. listopadu 1946 ještě 316 obyvatelů německé národnosti, z nichž podle zvláštních předpisů ministerstva vnitra 295 nepodléhalo odsunu. Byli to hlavně Němci žijící ve smíšených manželstvích.

Od podzimu r. 1946 je tedy hranický okres očištěn od obyvatelstva německé národnosti a místa Němců zaujali noví čeští osídlenci jednak z vnitrozemí okresu, jednak z okresů sousedních, zvláště pak z okresů valašských. Mezi novými osídlenci je i řada volyňských Čechů.

František Šustek:

Spálov.

(Pokračování.)

(Stručný vlastivědný přehled.)

- 1883—1884 Filip hrabě Kinský dal opravití zámeckou budovu, zrušil zámeckou kapli a výklenek (křídlo) budovy, směřující ke kostelu a přistavěl na západní straně nové chodby.
- 1884 Opravena cesta ze Spálova do Jakubčovic a postaven tak zv. »Šerhů« z kamene klenutý most. Téhož roku postavena zeď kolem nového dnešního obecního hřbitova u Příhonu na »Pivodově úhoře«.
- 1885 Následkem neshody při prodeji velkostatku došlo k prodeji zámeckého archivu do starého papíru a k jeho zničení. V témž roce zřízeno četnické stanoviště, o něž obec již žádala r. 1877.
- 1891 15. října zahájena doprava na železniční trati Suchdol—Budišov.
- 1895 V Luboměří založen Sbor dobrovolných hasičů.
- 1896 Sbor dobrovolných hasičů založen ve Spálově. Téhož roku hrálo se o vánocích první žákovské divadlo (»Betlemská hvězda«).

- 1897 Založen spolek vojenských vysloužilců («veteránů»). Zrušen starý hřbitov kolem kostela, hroby srovnány, staré stromy (lípy) skáceny. V tom roce navštívil spálovskou farnost a provedl birmování olomoucký arcibiskup Dr Theodor Kohn.
- 1899 Hrál se ve Spálově první ochotnické divadlo (hraška »Zlý duch Lumpaci-vagabundus«).

20. století:

- 1901 5. července založen Spořitelni a záloženský spolek (Reifeisenka, dnešní Kampelička). V témž roce vyhořel spálovský mlýn číslo 123.
- 1905 Provedena stavba okresní silnice do Jakubčovic údolím spál. Suché. Založen učitelem Jos. Fürstem »Okrašlovací spolek«, který zanikl v roce 1921.
- 1905—1906 Vydával V. Ševčík v Luboměři kalend. »Rodina a škola«.
- 1906 Rozšířena okresní silnice do Hranic. V tom roce konány první pokusné vrty na Odře u ústí Nečína pro zamýšlenou údolní přehradu u Barnova.
- 1906—1910 Vydával V. Ševčík v Luboměři a ve Spálově časopis »Rodina-škola-národ«.
- 1907 První pokus Němců z Jakubčovic zakoupiti pozemek pro stavbu německé školy. V témž roce první snaha Spálova s iniciativou V. Ševčíka o zřízení české měšťanské školy.
- 1908 Založena nadučitelem V. Ševčíkem a obv. lékařem MUDr Fr. Leop. Vožickým »Občanská beseda«, která zanikla za války.
- 1910 Německý spolek Schulverein chtěl ve Spálově postavit německou školu a koupil k tomu účelu již pozemek, na němž dnes stojí sokolovna. V témž roce na obranu proti německému výboji založena Vil. Ševčíkem »Národní Jednota«, jejíž zásluhou byla v témž roce otevřena ve Spálově první mateřská škola. Odbor NJ vykonával národně uvědomovací a kulturní činnost ve Spálově s přestávkami, způsobenými oběma světovými válkami, až do 12. prosince 1948, kdy byl na úřední výzvu rozpuštěn.
- 1911 První osobní automobil ve Spálově měla zámecká rodina Baurů. Jejich automobil byl vůbec první, který do obce přijel.
- 1914 5. května velká průtrž mračen na Spálovsku a v okolí způsobila nebývalé rozvodnění potoků a zvláště řeky Odry, která vystoupila z břehů a způsobila velké škody a zátopy. 26. července t. r. vypukla první světová válka, za níž padlo ve Spálově 50 občanů (z toho 1 legionář). Počátkem světové války zaniklo nošení starých spálovských krojů.
- 1918 28. října vyhlášena samostatná Československá republika. Ve Spálově provedeno 2. listopadu veřejnou oslavou. Ze Spálova se zasloužilo o osvobození státu 11 legionářů. Spálov musel s počátku bojovati proti úsilí Němců připojit Spálovsko k Sudetenslandu, k Altvaterlandu.
- 1911 Jednání o připojení Spálovska k Odrám, za předpokladu, že by tam byl vytvořen samostatný okres.
- 1920 Ustavena místní organizace čl. strany lidové. 15. května založen Všeobecný konsumní spolek, který otevřel prodejnu na

- č. 168, kde před tím byla umístěna mateřská školka. 15. srpna založena Tělocvičná jednota Sokol.
- 1921 Opraven a nově omítnut zámek a kostel sv. Jakuba st. do nynější podoby.
- 1922 1. května obnovena místní organizace soc. dem. strany dělnické (po prvé založena již r. 1912). Téhož roku založena místní org. strany komunistické. 14. května založena farářem P. Oldř. Kyselákem Jednota čl. Orla.
- 1923 První nákladní automobil ve Spálově koupil Lad. Demel, Spálov č. 3. Toho r. konány pokusné vrty na Odře u Spál. mlýna pro plánovanou údolní přehradu u Spálova.
- 1924 Zakoupeny tři nové zvony, krásně naladěné na kvartsextakord a-d-fis, které byly za druhé světové války odebrány pro válečné účely.
- 1925 Provedena kanalisace spálovského náměstí.
- 1926 Na pozemcích velkostatku založena ovocná školka »Montana«, pod vedením zahradníka J. Slavička; zanikla v době okupace. První rozhlasový radiopřijímač v obci si zařídil většinou vlastní prací MUDr L. Vožický. V témž roce spálovští kolonisté osídlili parcelovaný dvůr v Klokočově.
- 1927 Zařízeno první něm. kino »Moravia« Jednotou Orla v sále u Sommrů.
- 1928 Zahájena soukromá autobusová doprava osob na trati Spálov—Hranice (fa F. O. Sustek), postavena parní pila L. Demel a spol. a zahájena stavba kolonie dělnických domků na »Tomanovsku«. Téhož roku postaven a odhalen pomník padlým ve světové válce u kostela. Zanikl poslední dřevěný větrný mlýn ve Spálově, a to t. zv. »větrák Světly«, který byl prodán, rozebrán a odvezen na Lindavsko, kde stál až do roku 1944.
- 1929 Neobyčejně třeskutá zima, která zničila množství ovocného stromoví, zvláště vlašských ořechů.
- 1930 Postaven obecní činžák č. 260 (chudobinec).
- 1931 Vyhořel vodní mlýn a výrobní šindelů na Lhotě u Barnova. V témž roce postavena obětavou prací členstva Sokola nová sokolovna.
- 1932 21. června velká větrná smršť na Spálovsku, která způsobila v lesích vývraty a polomy a která poničila několik budov.
- 1933 Všeobecný vzrůst krise a nezaměstnanosti na Spálovsku.
- 1934 Vybudována telefonní linka z Jakubčovic do Spálova.
- 1935 Spálov rozesílá příslušným úřadům a členům národního shromáždění memorandum, v němž žádá průmysl, hospodářskou podporu, zřízení měšťanské školy a zlepšení komunikací.
- 1936 Zaveden ve Spálově elektr. proud vybudováním vedení z Heřmáněk a připojením na síť Morav.-slez. elektráren. Elektrické světlo po prvé rozsvíceno 18. září. Téhož roku zahájena důrazná akce (Jos. Ševčík a jiní) o zřízení měšťanské školy ve Spálově. Akce byla úspěšná, ale ztroskotala nakonec v r. 1938 pro mezinárodní poměry, způsobené Mnichovem a okupací. 1. listopadu 1936 zahájeno vyučování na nově zřízené lidové škole zemědělské ve Spálově, 15. listopadu promítán kočovním kinem první zvukový film (»Matka Kráčeřka«).

- 1937 9. června zahájena stavba státní silnice Potštát—Odry—Fulnek na katastru Spálova v údolí Suché. Tato silnice, která byla stavěna (ale bohužel pro okupaci nedokončena) v letech 1936—38, měla spojit Olomouc s Opavou a s Ostravou.
- 1938 Na Kocandě postaveno skladiště filiálky Hospodářského družstva v Hranicích. 10. října Spálov obsazen německým vojskem. Spálovsko odtrženo od Moravy a připojeno k Sudetenlandu. — Hranice vytyčena vně silnice Lindava—Jindřichov.
- 1939—1940 V tomto školním roce zahájena stávka dětí první třídy obecné školy ve Spálově, jako protest proti zavedení německého vyučování v 1. třídě.
- 1944 Katastr Spálova po prvé bombardován leteckými pumami, které svrhli američtí letci, letící nad mraky, na pole mezi Spálovem a Luboměří.
- 1945 7. května Spálov po celodenním pěchotním a dělostřeleckém boji osvobozen Rudou armádou. Za bojů padlo několik Němců, 12—15 Rusů a 3 civilisté. Vyhořely 3 budovy, mnoho dalších budov bylo rozbito a poškozeno. 14. května otevřena měšťanská škola ve Spálově v budově zámku a zahájeno též vyučování na obecné a mateřské škole. Ještě téhož roku upravena obecní cesta údolím Bráhlým a vystavěn nový dřev. most pod »Švédskou skalou« pro spojení s Heřmánkami. V témž roce založeny znovu místní organizace strany lidové, nár. socialistické, komunistické a soc. demokratické, obnovena válkou zastavená činnost Sokola, Orla a Nár. Jednoty. Nově založen Svaz české mládeže, který později zanikl. Založena 31. srpna 1945 (odborným učitelem Fr. Šustkem) odbočka Svazu lidových hudebníků, která byla ústředím přijata dnem 1. ledna 1946. Platební Odborového sdružení lid. hud. čsl. byla ve Spálově zorganizována již v r. 1930. Od 1. července 1948 je odbočka SLH ve Spálově převedena v ROH.
- 1946 Vybudována za pomoci vězňů oderské věznice obecní silnice od hřbitova na Tomanovsko.
- 1947 Ve Spálově použito po prvé při žních traktorů (z Oder).
- 1948 Postaven pomník selským rebelům na Spálovsku, který byl slavnostně odhalen 26. září téhož roku. 13. března 1948 znárodněna pila L. Demel a spol., 17. března zastavena činnost Orla, 12. prosince 1948 rozpuštěn odbor NJ ve Spálově.
- 1949 2. března přiděleny pozemky oprávněným uchazečům z velko-
statku ve Spálově.

Dvojčíslem 9. a 10. končíme XXVI. ročník Záhorské kroniky, který je vlastně třetím ročníkem po druhé světové válce.

Administrace připomíná těm, kteří nemají vyrovnáno, aby tak učinili ihned, abychom i my mohli dostát svým povinnostem. (30 Kčs za ročník.) Kdo má předplaceno, použije složenky až na příští ročník.